

ELSŐ TALÁLKOZÁSOM A HÍDDAL

REHÁK LÁSZLÓ

A *Hídat* először 1948 nyarán, az érettségi után kaptam kézhez Kikindán, amikor már eldőlt, hogy nem iratkozom Belgrádba gépészhallgatónak, hanem Szabadkán jogot tanulok majd. A folyóirat egy számát személyes jó barátom, iskolatársam, Vlado Bogaroški adta kezembe a vasútállomás közelében lévő lakásán, ahol ifjúkommunista aktívánk legtöbb összejövetelét tartottuk, és aki már akkor valószínűleg felelős ifjúkommunista feladatokat látott el. Egy évre rá, Bánát német megszállásának első évében, mint az ifjúkommunisták kikindai járási bizottságának politikai titkára, esett el a város határában, ahogyan azt a háború után megtudtam.

Az az első *Híd*-szám, amelyet kézhez kaptam, bizony szerény kivitelű, vékony füzet volt. Így néztek ki általában a háború előtti számok. De egyben praktikus is volt, mert szépen meglapult a ruhazsebben. Csak ott helyben kaptam meg olvasásra, noha akkor már nem vonatkoztak nemzedékemre, minthogy már túljutottunk az érettségim, a gimnazistákra érvényes konspiráció szabályai. Nevezetesen az, hogy az ilyen jellegű, legálisan megjelenő kiadványok olvasása és birtoklása — hasonlóképpen az akkori Nolit könyvkiadó haladó szépirodalmi kiadványai: Traven, Jack London, Egon Ervin Kisch és a hazai szociális írók könyveinek olvasása és megőrzése — közvetlen okot adott a gimnáziumból való kizárásra. Valami más oka lehetett a megszorításnak; valószínűleg már várta azt a számot egy következő olvasó. El is olvastam egy ültömben az egész füzetet.

Meglepetésszerűen hatott rám ez a találkozás a *Híddal*. Nem tartalmánál fogva, hiszen az akkori 30 *dana* folyóirat mondanivalója, az említett Nolit-kiadványok, az egy ideig olvasott verseci *Novi srednjoškolic* (amíg nem következett be a szerkesztőség cseréje és nem mondtuk fel az előfizetést), otthonossá tettek a *Hídban* képviselt és kifejezett gondolatkörben, de meglepett, hogy ezeket a fejtegetéseket és álláspontokat most először magyar nyelven is olvashatom. Mindeddig a haladó irodalmat, a legálisat és az illegálisat egyaránt szerbhorvát nyelven ol-

vastam, az aktívában is ezen a nyelven érintkeztünk. A moszkvai rádióban is, ha alkalmunk nyílt rá, a szerbhorvát adást hallgattuk.

A magyar nyelvű szövegek olvasása ezért bizonyos nehézséget is jelentett. Az érthetőséggel nem volt fennakadás, hiszen a *Híd*ban mindent világosan fogalmaztak meg, de egy sor olyan kifejezéssel és fogalommal találkoztam, amelyet ugyan szó szerint megértettem, de sohasem gondoltam, hogy azt éppen így mondják magyarul, s így a folyóirat-szám jóvoltából egy egészen új nyelvi, fogalmi és kifejezésbeli világ tárult fel előttem. Emlékszem például a „haladó” szóra (akkoriban nemigen használtuk a „baloldali” kifejezést, hanem a „haladó” és a „népi” jelzőt), vagy a „dolgozó nép” szókapcsolatra, amit majd később, a háború után (helyesebben) a „dolgozók” kifejezéssel váltunk fel.

A kikindai szervezet valószínűleg szerény mennyiségű magyar nyelvű kiadvány- és könyvállományának bővítéséhez néhány hónappal később magam is hozzájárulhattam. Szabadkai tartózkodásom harmadik hónapja elején az akkori mércék szerint jelentősebb összeggel rendelkeztem, mert a hazulról kapott pénz nagyobb felét megtakarítottam, mivel diákotthonban laktam, és a kar étkezéjében ebédeltem. A diákotthon tapasztalt egyetemi hallgatói közölték velem, hogy Szabadkán, ha megfelelő ember jelentkezik egy jóérzésű és haladó gondolkodású könyvárusnál, akkor olyan magyar nyelvű könyveket vásárolhat, amelyeknek létezéséről a rendőrség nem is álmodik. Így aztán egy Kosovóról származó crnogorac, Vuković elvtárs kíséretében, aki akkor harminc év körüli, bennlakó végzős joghallgató volt, elmentem a szabadkai korzón, körülbelül a mostani Forum könyvüzlettel szemben lévő könyvesboltba. A tulajdonos előkerített az akkor már nem létező csehszlovákiai Prágerkiadványokból egy jó csomagnyi könyvet (Solohov *Új barázdát szánt az eke* című kétkötetes regényét, amelyet még sikerült sebtében elolvasnom, azután London, Traven, E. E. Kisch stb. könyveit). Ezek a könyvek Bogaroški Vlado révén november elején eljutottak a kikindai szervezetbe. Csóválta is a fejét Vlado, amikor visszautasítottam, hogy a könyvcsomag árát kifizesse, mondván, ez az én anyagi hozzájárulásom a szervezet munkájához.

A nyelvi helyzet, az érintkezési nyelv, ellentétben a szűkre szabott gimnáziumi keretekkel, a környezettől függően csakhamar megváltozott. A nyári Fruška gora-i Testerán megszervezett táborozáson megismerkedtem többek között a kikindai Baltisek Alberttel és néhány becsei magyar textilmunkás ifjúkommunistával, majd szeptemberben az akkori Jogi Kar bennlakó hallgatójaként Szabadkára kerültem, s ebben a városban a mozgalmi életben használt érintkezési nyelvet illetően éppen fordított helyzetet tapasztaltam. Nem a karon, ahol egy szerb, egy crnogorai és egy macedón elvtárssal voltam sülvé-főve együtt, és nem is a diákszálláson (a kar épületének második, legfelsőbb emeletén helyezték el), sem a diákegyesületekben (betettek az egyik pénztárnokának még szeptem-

berben), mert ott továbbra is szerbhorvát nyelvű környezetben éltem, hanem az ifjúkommunisták városi vezetőségében, amelybe csakhamar beiktattak, és a szakszervezetben, pontosabban a szakszervezet kulturális szakosztályának késő délutáni, esti összejövetelein, ahol magyarul folyt a beszélgetés. Ezekben a beszélgetéseken ismertem meg Mayer Ottmárt és a *Híd* néhány főmunkatársát meg szervezőjét, többek között Simokovich Rókust, Szabó Gézát és Malušov Cvetkót, aki az összejöveteleket is vezette. A beszélgetések résztvevőinek legjavát néhány hónappal később, 1941. februártól ápriliséig tartó időszakában mint börtöntársakat közelebről is megismerhettem a szabadkai államvédelmi bíróság fogházában, ahová a január eleji lebukás következtében kerültem többedmagammal, és közös cellában tartottak fogva bennünket.

A szakszervezet (URSS) egy nagykocsmát bérelt, s annak olajos padlójú, kis színpaddal rendelkező termének mélyén egy nagyobb lakószoba méretű részt fa- és üvegfalal rekesztettek el. Itt tartottuk összejöveteleinket és vitáinkat. Malušov Cvetko elnökölt, és jó rátermettséggel szinte észrevétlenül irányította a beszélgetést. Az ifjúkommunisták egy része is eljárt ezekre az összejövetelekre. Itt volt a legegyszerűbb fenntartani a személyi kapcsolatokat és az ülések közötti szünetekben a szükséges teendőket megbeszélni. A résztvevőknek körülbelül fele az idősebb elvtársak és elvtársnők körébe tartozott. Eljárt ide időről időre Mayer Ottmár is, de meglehetősen tartózkodóan vett részt a vitában, ilyen volt a magatartása is, ügyelt arra, hogy ne tűnjön különösen ki. Csak a fogházban tudtam meg, hogy a városi pártvezetőség tagja. Azt, hogy abban az időben a tartományi pártvezetőség tagja és akkor a körzeti bizottság titkára volt, már csak a háború után tudhattam meg. Feltételezem, hogy az akkori városi pártvezetőség tagjai közül is csak kevesen tudták, hogy milyen feladatokat teljesített Mayer Ottmár. A börtönben megtudtuk, hogy letartóztatásakor a politikai rendőrség megtalálta nála a JKP ötödik pártértekezlete szerbhorvát nyelvű határozatainak szövegét félig magyarra fordítva az ő (Mayer Ottmár) kézírásában. Sokáig kínozták, hogy kicsikarják belőle, vajon kitől kapta és ki nek a megbízásából kezdte a határozatokat magyarra fordítani. Mayer végig kitartott amellett, hogy az eredeti szöveg postán, névtelenül érkezett a *Híd* szerkesztőségének címére. Mint újságíró arra törekedett, hogy jól tájékozódjon, de szerbhorvátul nem értette meg elég jól a szerkesztőséghez eljuttatott szöveget, ezért saját szükségletére kezdte magyarra fordítani. A rendőrség persze nem hitte el Mayer Ottmár magyarázatát, de más vallomást képtelen volt kicsikarni belőle. Hogy Mayer Ottmár, mint Vajdaság pártszervezetének egyik küldötte, részt is vett a JKP V. országos értekezletén, föl sem merült beszélgetéseink során, holott akkor, a már lezárt rendőrségi vallatás (és kínzás) után, aránylag szabad légkörben beszélgethettünk a börtönben.

A Malušov Cvetko vezette vitaesteken Laza Nešić elvtárs, mind fel-

lépésével, mind vitáival, sokkal inkább magára vonta a figyelmet. Ő is olyan hibátlanul és minden nehézség nélkül beszélt magyarul, mint az elnöklő Cvetko elvtárs. Egy alkalommal csökönyösen egy felesleges szócsatába keveredtem Nešić elvtárral. Ha jól emlékszem, az ember keletkezése és kialakulása kapcsán keletkezett vita. A többiek elcsitítottak, hogy egyikünknek sincs teljesen igaza. Barátilag arra is figyelmeztettek az összejövetel után, hogy máskor vegyem tekintetbe, hogy Nešić elvtárs fontos személyiség. Nem is esett nehezemre, hiszen Laza Nešić közvetlen és megnyerő egyéniség volt.

Természetesen, a szakszervezet egyáltalán nem csak vitaklub volt, és nem is elsősorban vitaklub. Mi fiatalabbak, főleg a munkásifjak részére, faliújságokat fabrikáltunk, este pedig az inasiskola elől a tanítás után kijövő inasokat a szakszervezetbe invitáltuk (a bérelt nagykozsma helyiségeiben székelő URSS-be), ahol azután az idősebbek a nagyterem padsoraiban ülőknek magyarázták, miért otthonuk a munkásifjaknak a szakszervezeti otthon és miért érdemes nekik bejárni ide.

Mert volt a városban egy másik szakszervezeti otthon is. A nyomdászok szakszervezetéé. Hetente egyszer néhányan, inkább a csínytevés kedvéért, oda is eljártunk, az ifjúkommunista vezetőség Gál („Jumbó”) nevű tagjához szegődve, aki cinkográfus lévén bejáratos volt oda. Úgy tudtuk, az egész ház, amelyben az otthon székel, a nyomdászok tulajdona. Mi mindenestre lenéztük futószőnyeggel díszített, kifényesített, sárgára lakkozott padlója miatt. Szinte kaszinói csönd uralkodott ebben az otthonban. A tagok sakkoztak, vagy halkán társalogtak, eszperantótanfolyamuk is suttogva működött. A tanfolyamot a sakkozással együtt apolitikus különkódésűk megnyilvánulásának tekintettük, mélyen megvetettük és lenéztük. Nem szívesen látott betolakodóknak számítottunk, mégsem dobtak ki bennünket az otthonból, amit szintén elmarasztalóan, harciasságuk hiányának könyveltünk el.

November végén és decemberben készülődött az URSS a „téli akcióra”. Gyűléseket tartott, amelyen a fő szónok a szerbhorvát nyelven beszélő Matko Vuković volt, nem valami beszédes ember. Mégis ő beszélt, minthogy elsősorban a földmunkások, a napszámosok és az alkalmi munkások téli segélyezéséről volt szó, neki pedig köztük külön tekintélye és befolyása volt, maga is alkalmi munkás meg napszámos lévén. A január első vasárnapjára tervezett tüntetést, amelyen a szegények részére ingyenes erdőritkítást és téli pénzsegélyezést követeltünk volna, nem tartottuk meg, mert néhány nappal korábban, január első napjaiban az URSS betiltását és vagyonának elkobzását elrendelő kormányintézkedés elleni, a JKP szervezte tiltakozó röpcédula terjesztése során letartóztatták az egész városi pártvezetőséget, az ifjúkommunisták vezetőségét és másokat is.

Egy, már említett kulturális szakosztályi vita végén szólított meg Mayer Ottmár, hogy egyetemista létemre jó lenne, ha cikket írnék a

*Híd*nek az egyetemisták nehéz helyzetéről és a helyzet javításának lehetőségéről. A megbízás hallatán bizony megszeppentem, mert noha nagy legény voltam annak idején a gimnáziumi Dositej önképzőkörben, sőt külön fájt, hogy az ifjúkommunista aktíva nem engem látott elő az önképzőköri vezetőség tagjának, mivel a gimnáziumi földérítő zászlóaljat vezettem, meg az írásbeli dolgozataim is a legjobbak közé tartoztak az osztályban — a *Híd*ba írni mégiscsak más volt. Én mindenképpen igencsak felnéztem a *Híd*ra, és nem tartottam magamat képesnek arra, hogy közlésre alkalmas cikket írjak, azonkívül pedig éppen csak gólya voltam egy vidéki város egyetlen egyetemi karán. Ezt meg is mondtam mindjárt Mayer Ottmárnak, aki csak elmosolyodott, és közben huncutul kacscintott is, hozzáfűzve, hogy nem kell az ilyesmitől megijedni, meg az majd, bele fog majd ő is segíteni a cikk megírásába. Bizonyára meg is születik ez a Mayer Ottmár által előirányzott cikk, ha nem következik be a január elejei lebukás. Annyi bizonyos, hogy Mayer Ottmár ígért beleségítése alapos lett volna, de ennek ellenére sem született volna valami remekmű. Nyilvánvalóan azért esett éppen rám Mayer Ottmár, a *Híd* szerkesztőjének és névleges tulajdonosának választása, mert fontos volt neki, hogy bővítse a folyóirat munkatársi körét és hogy reális alany írja meg azt a témát, amit ő maga nyilván sokkal jobban megírhatott volna. Hiszen amúgy is elég sokat írt a *Híd*ba különböző írói álnevek alatt vagy aláírás nélkül. A Turanov vezetésével lefolytatott politikai rendőrségi vallatások során szerették volna többek között megtudni Mayertől a *Híd* tényleges munkatársainak nevét. Mayer végig kitartott amellett, hogy ő maga írta a közölt cikkeket és a legkülönbözőbb nevekkkel írta alá írásait. A rendőrség hitte is, nem is, de a vallatással más eredményre nem jutott.